

**THE QUESTION OF INTERNAL STABILITY
AND SECURITY IN THE FLORENCE OF
DANTE'S TIME (PART 2.)****A BELSŐ STABILITÁS ÉS BIZTONSÁG
KÉRDÉSE A DANTE KORABELI
FIRENZÉBEN (2. RÉSZ)**MOLNÁR Máté¹**Abstract**

Corso Donati was the member of a famous and great family in Florence in the 13. and 14. century, the leader of the Parte Guelfa, and the Blacks, and the relativ of Dante Alighieri, who was in the faction white of the party. This study treat the short history of the family Donati, the life and career of Corso, who was an important protagonist of the last decades of 13. and the first years of the 14. century in Florence. Relate the events significant in the war between the Guelfs and Ghibellines, and the struggle for power in Florence between the nobility (Magnati) and bourgeoisie (Popolani), and the Clans Donati and Cerchi. Present the civil war at the end of 13. century and at the beginning of 14. century in Florence. Describe and analyse the character of Corso Donati, and his role in the history of Florence and Italy, and in the expulsion of the Whites (and Dante), and his ambition for the overlordship (signoria) of his city.

Keywords

Ghibellines, Guelfs, „Blacks”, „Whites”, Chivalry, Clans

Absztrakt

Corso Donati az egyik leghíresebb és legnagyobb firenzei család tagja volt és vezetője a Guelf Pártnak, valamint azon belül a Feketéknek, és rokona Danténak, aki a párt fehér frakciójához tartozott. A jelen tanulmány röviden ismerteti a Donatiak történetét és Corso életútját, aki főszereplője volt a firenzei politikának a 13. század utolsó évtizedeiben, és a 14. század első éveiben. Szót ejt a pápapárti guelfek és a császárpárti ghibellinek közötti harcokról, valamint a nemesség (Magnati) és a nagypolgárság (Popolani), illetve a Donati és a Cerchi klánok közötti hatalmi harcokról, a polgárháborús helyzetről, amely a 13-14. század fordulóját jellemezte Firenzében. Jellemzi Corso személyiségét, és bemutatja szerepét Dante és a fehérek száműzetésében, valamint elemzi hatalmi ambícióit a város feletti uralom (signoria) megszerzésére.

Kulcsszavak

ghibellinek, guelfek, „feketék”, „fehérek”, lovagság, klánok

¹molnar.mate@kgk.uni-obuda.hu | ORCID: 0009-0006-5943-0277 | assistant professor, University of Óbuda Department of Marketing and Business Sciences | adjunktus, Óbudai Egyetem Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar Marketing és Üzleti Tudományok Intézete

KLÁNOK HÁBORÚJA

A klánszervezet (nagy családi vagy nemzetségi, tehát kiterjedt rokonsági szervezet) nemcsak rokonsági, hanem politikai, gazdasági és társadalmi egységként is működött a középkori Európában. A fő politikai törésvonalak Firenzében is a klánok közötti ellentéteket tükrözték, de jelentős érdekellentétek alakultak ki a nagyobb klánokon belül az oldalági rokonság között is, lényegében a gazdasági, üzleti, birtok öröklési és a földbirtokok földrajzi elhelyezkedése, valamint más klánokkal való házassági kapcsolatok mentén. A korabeli Firenzében (és persze más nagy európai városokban) az üzleti-kereskedő-bankár burzsoázia klánjai egyre erősebb érdekcsoportot hoztak létre (Popolani néven, de ennek nem sok köze volt az egyszerű kétkezi dolgozókhöz!), közülük kerültek ki a nagy céhek elöljárói is (előbb 7, majd 12 céh rendelkezett politikai jogokkal, és szólhatott bele a városállam irányításába). E csoport Oerter szerint az 1289-1293 közötti években kb. paritásos alapon töltötte be a tisztségeket és hozta meg a döntéseket Firenzében a Magnati-val, a születési arisztokrácia nemzetségeinek érdekcsoportjával, így a tanácsokban általában kis többséggel születtek meg a határozatok. A magnati (vagy grandi) klánok legfontosabb központja Firenzében a már említett Porta San Piero kerületben volt, a Donati, Visdomini, della Bella, Cerchi, Albizi, Aldobrandini, Falconieri, Portinari, Alighieri, Adimari, Abbati, Pazzi és Tedaldini családok révén, de már e kerületben is jellemző volt, hogy a legfontosabb városi vezető tisztségbe, a priorok testületébe kb. egyenlő arányban delegáltak a popolani táborából is.

A klánok a középkori európai városokban territoriális alapon is elkülönültek más lakosoktól, így a közvetlen szomszédság a klán tagjaiból, klienseiből, hűbéreseiből, véenceikből és szolgálóiból állt. Jellemzően egy-egy utcát, háztömböt, lakónegyedet egy-egy klán foglalt el (de így volt ez például egyes ázsiai városokban, mint Mekkában is, ahol a város egy részét a Koreis nemzetség uralta - ebbe tartozott Mohamed is-, míg a Kába körüli rész az Omajjád területe volt!), annak mintájára, ahogyan a vidéken is egyes várak, erődök, tornyok, udvarházak körül szerveződött a nemzetség és a tőle függő, ill. általuk védett lakosság. Rómában például a Caetani és a Colonna klánok uralták a legnagyobb városrészeket, Genovában a Grimaldiak. A nemesi klánok az általuk uralt városrészekben sok épületet bérbe is adtak a városba beköltözőknek (ebből is komoly bevételük volt), és hatalmukat az is erősítette, hogy a városok terjeszkedése során a közeli vidéki nemesi tornyok egy része a falakon belülré került. A klán által dominált városrészbe többnyire csak annak engedélyével lehetett másoknak beköltözni, és a nemzetségi alapú szomszédsági rendszer komoly politikai egységként, érdekszövetségként funkcionált a városon belül (olaszul ezeket a consorteria vagy a federazi-*oni di case e torri* elnevezésekkel jelölték).

A városokban a nemesi klánok befolyása, hatalma részben indirekt, közvetett, olykor titkos, kézzel foghatatlan machinációk révén érvényesült, amit a kliensi hálózat, a személyi kapcsolatok szilárdsága tett lehetővé. Heers szerint a nemesség inkább a kerületek uralására törekedett, és ezen a szinten próbálta meg befolyásolni a tanácsok és más városi vezető testületek összetételét, a nemesek jelöltjeinek pozíciókba kerülését. Gyakori volt a különféle titkos szövetségek (Max Weber kifejezésével: a *conjuratiók*, azaz eskü-testvériségek) létrehozása konkrét célok megvalósítására, de az is a nemesek szerepét növelte, hogy a városházák megépítése előtti időszakban, Firenzében például a XIII. század végéig, a vezető testületek tanácskozásait egyes nemesek rezidenciáján tartották. Olyan is előfordult azonban, hogy bizonyos nemesi klánok szinte teljesen monopolizálták, vagy legalábbis jelentősen dominálták a legfontosabb városi tisztségeket. Stahl adatai szerint például Firenzében 1280-1298 között

a városi tanácsokban a következő nemesi klánok szerepeltek: Adimari 36, Cavalcanti 28, Tosinghi (della Tosa) 21, Donati 17, Buondelmonti és Tornaquinci 15-15, Abbati és Visdomini 10-10 betöltött tisztséggel. Ezek mind guelf családok voltak, hiszen a ghibellineket (például az Uberti, Ubertini, Fifanti, Amidei klánok tagjainak nagy részét) az 1266-os beneventói guelf győzelem után száműzték a városból, de például a ghibellin Lamberti család is betöltött 7 tisztséget (akik kevésbé exponálták magukat politikai kérdésekben, és a városban maradhattak). A vállalkozói, üzleti vezető klánok előre törését mutatja azonban az, hogy 1267 után ők is egyre nagyobb arányban töltöttek be vezető tisztségeket, mint például a következők: Bardi 18, Falconieri 13, Frescobaldi és Bostichi 10-10, Spini és Acciaiuoli 9-9, Cerchi 8, Mozzi 7 alkalommal. Az utóbbiak az ún. Calimala-családok, amelyek elsősorban a textilipari vállalkozások révén kezdtek meggazdagodni, és tudták vállalkozói tőkájukat növelni.

Az 1295-1300 közötti időszakban a firenzei belpolitikai hatalmi harcok két nagy klán, a Donatiak és a Cerchiek közötti ellentétek körül összpontosultak. Kicsit leegyszerűsítve azt is mondhatjuk, hogy a két család közötti konfliktus egyúttal a régi születési-katonai nemesiség, és az új, a vagyonos vállalkozói burzsoáziából a hatalmi elitbe emelkedett vezető rétegek közötti ellentéteket is kifejezte. A Cerchiek az 1280-as évek elején kerültek a magnatiakhoz tartozó nemesek előkelő negyedébe, a Porta San Piero Maggiore területére, miután megvették a Guidi grófok egyik palotáját a Donati és a Pazzi családok szomszédságában (a Donatiak szemében már ez is betolakodásnak tűnhetett a nemesek territóriumába!), de a hatalmi elit nyitottsága miatt végül úgy alakult, hogy Corso első felesége egy Donati-lány lett (eszünkbe juthat erről a Noszty fiú esete Tóth Marival), de annak korai és váratlan halála miatt ellenséges viszony alakult ki a két klán között, amit az is tetézt, hogy Corso második felesége hozományának kifizetését is meg akarták akadályozni a Cerchiek (akik rokonságban álltak az új feleség családjával is). Súlyosította az ellentéteket a Donatiak és a Cerchiek között azon tény is, hogy Vieri dei Cerchi, a klán vezére, 1295-ben nem támogatta a Giano della Bella popolani vezető elleni magnati összeesküvést, és kezdett eltávolodni a Corso és szövetségesei által képviselt politikai irányzattól. Jóval liberálisabb, toleránsabb felfogása és segítőkész magatartása miatt Vieri sok szimpatizánst, támogatót szerzett magának a ghibellinek és az egyszerű nép körében is, amit a főurak egy része árulásként értelmezett.

A következő években a Donati és a Cerchi klánok, valamint ezek szövetségesei között az utcai összecsapások, verekedések rendszeressé váltak, ami két táborra osztotta Firenze lakosságát. Valószínűleg 1298-ban történt, hogy egy gyászszertartáson, amely a Frescobaldiházban zajlott, majdnem egymásnak estek a két család ott lévő tagjai, majd az esemény után a Cerchi-hívek megtámadták a Donati-házat is. A Comune mindkét félre pénzbüntetéseket szabott ki, de ez nem akadályozta meg a további összetűzéseket. Ugyanebben az évben egy verekedés történt a Cerchi és a Pazzi családok (a Donatiak szövetségesei) fiataljai között, és mivel a bírságot egyik fél sem fizette ki, mindannyian ugyanabba a börtönbe kerültek, ahol egy ételmérgezés következtében hatan közülük meghaltak. A mérgezésre való felbujtással sokan Corsót vádolták meg, pedig a halottak kétharmada nem a Cerchi-klán hívei közé tartozott, így a vádnak nemigen lehetett valós alapja. A következő évben a kiéleződő harcok közepette a Comune jó ürügyet talált Corso eltávolítására a városból: a vád szerint megvesztegette a podestát (Monfiorito da Codertát), hogy egy családi ügyben folyó per során számára kedvező ítéletet hozzon. Corso azonban nem akarta (vagy nem tudta) kifizetni a bírságot, így száműzték őt a városból, de ahelyett, hogy a kijelölt helyre vonult volna, Rómába ment se-

gítséget kérni a pápától. VIII. Bonifác először Orvieto podestájává, majd Massa Trabaria kormányzójává nevezte ki Corsót (1299 vége-1300), és megígérte neki, hogy megpróbálja összehétközíteni őt Vieri dei Cerchivel, és békét teremt a két ellenséges család között.

Ezekben az években a két klán híveit megkülönböztetésként kezdték „feketék” (Neri) és „fehérek” (Bianchi) néven emlegetni Firenzében, az előbbit a Donati, az utóbbit a Cerchi klánok vezette csoportosulásra értve. Az elnevezések eredete nem teljesen világos, de valószínűleg a közeli Pistoia városából kerültek át Firenzébe, ahol egy családon belüli viszály (Cancellieri-klán) érintett felei között terjedt el megkülönböztetésként, majd a két felet támogató firenzeiekre is átragadt. Corso távozásával azonban nem szűntek meg az összecsapások a két csoport között: a dolgok odáig fajultak, hogy 1300 május elsejének tavaszünnepén (Calendimaggio) egy utcai csetepatéban levágták Ricoverino dei Cerchi orrát, június 23-án pedig, a céhek ünnepén a háttérbe szorításukat nehezményező grandik belekötöttek a felvonuló céhes előljárókba és mesterekbe, és a szemükre vetették, hogy a háborúban, így a campaldinói csatában is, ők védtek meg a várost és győzték le az ellenséget, a Comune pedig kisemmizte őket a vezető tisztségekből. A városi vezetőség végül 1300 nyarán úgy döntött, hogy megpróbál véget vetni az állandó háborúskodásnak, és száműzte a két párt főkolomposait, az összeszetűzések felelőseit és résztvevőit, körülbelül fele-fele arányban.

Annak ellenére, hogy Corso nem is tartózkodott a városban (másfél-két évig volt száműzetésben), 1300. május 10-én vagyoneklobzásra és halálra ítélték őt Firenzében. Ez év tavaszán ugyanis hívei a Santa Trinità templomban egy gyűlést tartottak, ahol elhatározták, hogy a fekete guelfek átveszik a város irányítását, és megdöntik a Corso távollétében megerősödött fehér guelfek (lényegében véve: a popolaniakhoz húzók) uralmát. Az összeesküvés azonban nemsokára kitudódott (megtalálták Simone dei Bardi, Beatrice Portinari férje leveleit, amelyek egy a városba hívandó zsoldosereg élelmezéséről intézkedtek!), és a vizsgálat során a Comune arra a következtetésre jutott, hogy ennek háttérben szervezőként, felbujtóként a híveivel szoros összeköttetésben maradó Corsót kell tekinteni. Ennek megfelelően Firenzében a San Piero Maggiore közelében levő házát, tornyát, épületeit lerombolták, ingóságai nagy részét megsemmisítették (maga Corso később 10 500 libra értékűre becsülte az őt ért károkat). Időközben VIII. Bonifác pápa magához hívatta Vieri dei Cerchit és felszólította őt a Corsóval való megbékélésre, hogy ennek révén megszüntesse a guelf párton belüli szakadást a feketék és a fehérek között, de Vieri egyszerűen letagadta, hogy neki ellentétei lennének a Donatiakkal, és nem volt hajlandó lépéseket tenni ez ügyben. Ezzel Vieri dei Cerchi súlyos hibát követett el, amit még a fehér guelfekhez tartozó történétíró, Giovanni Villani is nehezményezett: Villani szerint Vieri általában nagyon okosan döntött a különféle ügyekben, de ez úttal nagyon ostobán viselkedett, és maga és tábora ellen hangolta a pápát, aki ezek után nyíltan a feketék mellé állt.

A szakirodalomban régebben elterjedt nézet volt (jelentős részben a fehér guelf kortársak, mint Dante, Dino Compagni és Giovanni Villani révén), hogy a fekete és a fehér guelfek közötti különbség abból fakadt, hogy az előbbieket erőteljesebben támogatták a pápa firenzei és toszkánai politikáját, a fehérek viszont kevésbé, mert Firenze kormányzatának autonómiájára veszélyt láttak a pápai politikában. Oerter azonban rámutat arra, hogy bár Vieri dei Cerchi római látogatása után VIII. Bonifác pápa valóban át akarta játszani a hatalmat a feketéknek, ezzel azonban nem akarta csorbítani a városállam autonómiáját, csak a saját hívei megosztottságának akart véget vetni. Hasonló állásponton van e kérdésben Sestan is, aki szerint a fehér guelfek ideológiája, mi szerint ők Firenze autonómiáját védik – a nem létező

pápai fenyegetéssel szemben – egyszerűen egy hamis, utólagos öngazolás volt! A feketék első sorban üzleti, pénzügyi-gazdasági okok miatt támogatták a pápát (akinek révén jelentős előnyökhöz, kedvezményekhez juthattak Itáliában és Franciaországban), nem pedig azért, hogy a Comune önkormányzati jogai sérüljenek. Sestan bizonyítékként említi, hogy miután 1301-ben a feketék hatalomra kerültek, a pápa 1303-ban bekövetkezett haláláig, tehát két év időtartam alatt, a város tisztségeinek rendjében nem történt semmiféle lényegi változás!

VIII. Bonifác pápa először d'Aquasparta bíborost küldte Firenzébe azzal a megbízással, hogy próbáljon a fekete és a fehér guelfek között közvetíteni, lehetőleg úgy, hogy a feketék kerüljenek fölénybe. A fehérek, köztük a kortárs történétíró Dino Compagni, világosan látták e szándékot, ezért közülik valaki egy alkalommal ijjal rálőtt a bíborosra amint szállásának ablakánál állt, és a nyilvessző az ablak fájába fúródott. A priorok hiába próbálták őt pénzzel kárpótolni, d'Aquasparta nem fogadta el a neki szánt ajándékot, és nemsokára sikertelenül távozott a városból. Mindezek után a pápa úgy döntött, hogy egy más típusú „békéltetőt” küld Firenzébe, így esett a választása Valois Károlyra, Szép Fülöp francia király testvérére, akit a későbbiekben III. Aragóniai Frigyes szicíliai király ellen akart hadjáratba küldeni, az Anjou-ház trónigényének támogatására. Előtte azonban arra kérte őt, hogy juttassa hatalomra Firenzében a fekete guelfeket és Corso Donatit. Károly 1301 őszen Sienába érkezett, itt találkozott vele Corso és a fekete guelfek nevében átadott neki 60 000 forintot a kísérete költségeire. Károly a környékről összesereglett guelf fegyveresekkel megerősítve 1301. november másodikán vonult be a városba (előzőleg esküt tett Firenze szokásainak és törvényeinek a megtartására!), majd négy nap múlva, november 5-6. éjszakáján a halálra ítélt Corso is visszatért Firenzébe. A városi hatóságok és a fehér guelfek nem merték őt bántani (elvileg a halálos ítéletet végre kellett volna hajtani!), a feketék pedig az előre elkészített proskripciók listáján kegyetlen bosszút álltak a fehéreken (ennek áldozata lett Dante is, valamint Francesco Petrarca apja). A feketék és zsoldosaik, valamint a hozzájuk csatlakozott egyéb fegyveresek hat napon át fosztogatták a várost, sőt Corso a visszatérésekor még a börtönök kapuit is kinyitatta az elítéltek előtt, és rászabadította őket a politikai ellenfeleire. Az elfogott fehér vezetőktől és híveiktől súlyos váltságdíjakat szedtek.

A fekete guelfek hatalomra kerülése Firenzében nem vetett véget a politikai harcoknak és a fegyveres összecsapásoknak, ugyanis a száműzött és a városból elmenekült fehérek és a ghibellinek más közeli városállamokban domináns szerepet játszottak, és a külső segítségre támaszkodva a fehérek nem adták fel a revans reményét. A feketék még távozása előtt rábeszéltek Valois Károlyt, hogy foglalja el Pistoia városát, amely az ellenségeik uralma alatt állt, de a város sikeresen ellenállt az ostromnak (rendkívül kegyetlen harcok után végül 1306-ban kapitulált a város, amikor már csak egy napi élelme maradt a védőknek), csak Serravalét és Montalét tudták elfoglalni, sőt a feketéknek szembe kellett nézniük egy szélesebb koalícióval, amelyet Bologna szervezett ellenük, Forli, Faenza, Pisa és Pistoia részvételével (Federico da Montefeltrót, a kor kitűnő hadvezérét is megnyerték maguknak). Mivel az ellenségeskedések nem csillapodtak a feketék és a fehérek között, 1304-ben az előző évben elhunyt VIII. Bonifác pápa utóda, XI. Benedek elküldte Firenzébe béketeremtés céljából Prato kardinálist, akit – Dante hozzá írt levelének tanúsága szerint – a fehér guelfek és a ghibellinek támogató hozzáállásukról biztosítottak.

A békéltetési folyamat kezdetben sikeresnek tűnt, Prato bíboros kibékítette a feketék egyik fő vezetőjét, Rosso della Tosát a firenzei püspökkel (aki rokona volt), Corso Donatit kinevezte guelf kapitánnyá, majd a száműzöttek két küldötte is a városba érkezett (köztük

Petrarca apja), és április 26-án a Santa Maria Novella téren nagy kibékülési szertartást, ünnepet tartottak. Rosso della Tosa azonban, aki a legfőbb vetélytársává vált Corsónak, és a lombardiai városok mintájára magának akarta Firenzében a főhatalmat (signoria), csak színlelte a békét, és híveivel együtt aknamunkát végzett a bíboros ellen. Prato május 9-én Pistoiaá ment (vele tartott Geri Spini is, aki ott szeretett volna egyeduralomra kerülni), hogy az ottani fehéreket és ghibellineket megnyerje a megbékélés ügyének, de kudarcot vallott, sőt Rosso della Tosa még a saját szülővárosát, Pratót is fellázította ellene! A bíboros utolsó békéltetési kísérlete a június 8-ára összehívott megbeszélés volt, amelyre a városba érkeztek a száműzöttek küldöttei (14-en, köztük a Gangalandi, Uberti, Adimari, Cerchi és Gherardini családok képviselői), a firenzei feketéket pedig legjelentősebb vezetőik, Corso, Rosso della Tosa, Pazzino dei Pazzi, Geri Spini és Betto Brunelleschi képviselték. Megegyezés azonban nem született a város feletti hatalom megosztásáról, így a következő napon Prato bíboros eltávozott Firenzéből. Alig tette ki a lábát a pápai békéltető a városból, máris kiújultak a harcok a feketék és a fehérek között. Július 10-én a feketék gyűjtőkeverékeket készítettek és elkezdték felgyújtani ellenségeik házeit és raktárait (e műveleteket Neri Abbati kezdte el a saját rokonai ingatlanával szemben!), és Dino Compagni szerint 1900 házat gyújtottak fel így (a pusztítások mértékét az erős szél is fokozta), a Cavalcantiakéi közül például az összeset. Corso mind ebben valószínűleg nem vett részt személyesen (köszvénye ekkorra már erősen elhatalmasodott rajta), Sinibaldo nevű fia azonban lelkesen helyettesítette őt.

A következő hónapban a száműzött fehérek és a ghibellinek kísérletet tettek a Firenzébe való visszajutásra és a hatalom visszavételére. Erre az adott alkalmat nekik, hogy a kudarcot vallott Prato bíboros javaslatára a pápa magához hívta a fekete guelfek 12 vezetőjét (köztük Corsót is), hogy magyarázatot adjanak az újabb atrocitásokra és a tűzvészre, és a megbékélést akadályozó magatartásukra. A fehérek és a ghibellinek erői a Firenzétől csak két kilométerre levő Lastra közelében gyülekeztek, Villani szerint összesen 1 600 lovas és 9 000 gyalogos, ami azonban mindenképpen túlzottan magas számnak tűnik. A visszatérési kísérlet súlyos kudarccal végződött, amelynek felelőse a fehérek egyik alvezére, Baschiera della Tosa volt (a klánon belül Rosso halálos ellensége), aki egyedül magának akarta a hadi dicsőséget, és két nappal a kitűzött határidő (július 20.) előtt indította el a támadást. Így azonban a támadók hadereje gyengének bizonyult, ráadásul több városbeli szövetségesük is elárulta őket. A visszavonuló, legyőzött fehérek hiába találtak össze a támogatásukra érkező, Tolosato degli Uberti vezette pistoiai sereggel, már nem voltak hajlandók újabb támadásban részt venni. E kudarc természetesen Dante visszatérési reményeit is hosszú időre szerte foszlatta.

CORSO DONATI TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA

Az 1301-ben Firenzében a pápa és Valois Károly segítségével hatalomra került fekete guelfek a következő években nemcsak a fehérek és a ghibellinek ellen harcoltak tovább, hanem egymással is konfliktusokba keveredtek, részben a tisztségek betöltése kérdésében, részben a győzelem anyagi kiaknázásában támadt érdekellentétek miatt. A kortárs Dino Compagni szerint a viszályokat nem a város polgárai okozták, hanem az egymással viaskodó fekete guelf vezérek. 1302-1303 folyamán világossá vált, hogy az egyeduralomra törő Corsóval szemben a fekete vezetők között kikovácsolódott egy Rosso della Tosa körüli csoport, amelynek Geri Spini (Corso régi barátja), Pazzino dei Pazzi, és Betto Brunelleschi voltak a tagjai, de őket támogatták például a Bardiak is, valamint a „zsíros polgárok” (popolo grasso),

vagyis a vagyonos polgárság nagy része. Corso a grandikra és lényegében egyfajta „populista” politikát folytatva, a köznépre igyekezett támaszkodni velük szemben. A guelf vezetők azzal is igyekeztek a polgárok kedvében járni, hogy 1303. augusztus elsejétől visszaengedték azon száműzötteket, akik elismerték a feketék uralmát. A Corso és Rosso közötti vetélkedés azonban egyre durvább formát öltött, mert bár mindketten a nemesség vezető szerepét akarták erősíteni Firenzében, ezt mindkettő a saját irányításával képzelte el. 1304-ben már fegyveres összetűzésekre került sor a csapataik között a priorok palotájánál, ezért a Comune 16 luccai békéltetőt hívott a városba, akiket rendkívüli hatalommal (balia) bíztak meg. Machiavelli meglátása szerint Corso populista demagógiája, a köznépek a vezetők elleni uszítása egyértelműen fokozta a feszültségeket a városban, és így is sok ellensége maradt, bár mindenki nagyon respektálta őt és tartott tőle.

Úgy tűnik, hogy Corso személyes hatalma és befolyása 1301 és 1304 között érte el a maximumát Firenzében, ez után azonban már külső erőkre akart támaszkodni az egyeduradalom megszerzése céljából. A változás oka részben abban keresendő, hogy 1303-ban elhunyt fő támogatója, VIII. Bonifác pápa, a következő évtől kezdve pedig köszvénye gyakorlatilag „invalidussá” tette őt, márpedig a lovagi-katonai tekintélyét ez végleg aláásta. Ezek után egyre több volt híve, szövetségese fordult ellene, és állt át Rosso della Tosa oldalára. Corsót 1305-ben a pistoiai fekete guelf száműzöttek kapitány-podestává választották, és a Báró megerősítette a pratói és a luccai ismerőseivel való kapcsolatait (nem hiába volt olyan sok alkalommal meghívott vezető tisztségekben ezekben és más városokban!). Corso ezen kívül házasságot kötött egy híres ghibellin kapitány, Uguccione della Faggiola lányával, valamint szövetséget kötött a Guidi grófokkal, a Mediciekkal, az arezzóiakkal, sőt kapcsolatot keresett a száműzött fehérek felé! Mindezek után már a teljes városi vezetés és a köznép nagy része is ellene fordult!

Corso és a firenzeiek többsége között az ellentétek 1308-ban jutottak el a végső összecsapásig. Corso továbbra is elégedetlenkedett a fekete guelf vezetőkkel szemben, hogy nem ismerik el a város feletti hatalom visszaszerzésében való érdemeit sem tisztségekkel, sem pénzzel. Az ellentétek odáig fajultak, hogy Pazzino dei Pazzi börtönbe záratta Corsót, mert az nem fizetett meg neki egy tartozást a határidőre. Ez után Corso bosszúból pártot szervezett maga köré, de a híres grandi családok közül csak a Mediciek és a Bordoniak tartottak ki mellette, a többiek nagy részt Rosso della Tosát és híveit támogatták. Amikor 1308 októberében elterjedt a hír, hogy Corso fegyvereseket toboroz más városokból és a contadóból, valamint Faggiolával szövetséget kötött és a segítségére számít, a Comune gyorsan cselekedett. A priorok és a podestà a köznép teljes támogatása mellett elítélték Corsót a város elleni összeesküvés, árulás és puccskísérlés vádjában, valamint jelentős haderőt küldtek a ghibellin kapitány ellen, amely megakadályozta a ghibellin vezér haderejének Firenzébe érkezését. A gonfaloniere összehívta az ilyenkor szokásos 1 000 fős milíciát és október 6-án késő délután Corso házának ostromára indultak, hogy elfogják és felelősségre vonják őt. A Bordoniak Corso segítségére siettek, de az általa várt erősítés nem érkezett meg, emberei pedig túl kevesen voltak az eredményes ellenálláshoz, és ő maga természetesen már nem tudott a harcban részt venni. Miután az ostromlók a kerti falat áttörték és benyomultak a Donati-házba, Corsónak menekülnie kellett. Corso a San Salvi kolostor felé vette az irányt (amelyet valamikor ősei patronáltak), amely kb. egy mérföldre (másfél-két kilométerre) volt Firenzétől, nem messze előtte azonban Rovezzanónál az őt üldöző katalán zsoldosok (akiket néhány éve a Pistoia elleni háborúban hívtak Firenzébe, és egy ideig Corso volt a parancsnokuk!) utolérték és elfogták. A zsoldosok – bár parancsuk volt a megölésére, talán a régi kapitányuk és Corso

lovagi hírneve és kvalitásai iránti tiszteletből – Firenze felé vitték, miközben ő szép szavakkal és sok pénz ígéretével arra kérte őket, hogy engedjék el.

Corso halálának bekövetkezését nehéz pontosan rekonstruálni, mert a történetírók leírásai különböznek, de a lényegi mozzanatok azonosak. Úgy tűnik, hogy a kissé tanácstalan katalánok elküldték egy emberüket Firenzébe, jelenteni Corso elfogását, és további utasítást kérni. Közben azonban az elfogott Donatival együtt elindultak a város felé, de a súlyos betegségével bajlódó guelf vezér nem akart az ellenségei kezébe kerülni és a Comune bírának ítéletét meghallgatni, ezért levetette magát a lováról, de olyan szerencsétlenül járt, hogy az egyik lába beleakadt a kengyelbe, és a megvadult ló vonszolni kezdte őt a város felé. Ekkor érkezett vissza a küldött, akinek Rosso della Tosa, Pazzino dei Pazzi és Betto Brunelleschi adtak parancsot Corso megölésére, amit egy Diego de la Rat nevű zsoldos (a katalánok vezérének a sógora) hajtott végre. Corso még élt, amikor este a San Salvi kolostor barátai megtalálták, és eltemették őt a kolostor udvarán (néhány évvel később a rokonai illő körülmények között is megtartották a temetési szertartást). A kortárs történetírók elbeszéléseinek ihletése vezérelhette Dante költői leírását Corso haláláról az Isteni Színjátékban, ahol a Purgatóriumban tett látogatása során Forese Donati költő, Corso testvére mondja el bátyja sorsának utolsó eseményét.

A korabeli Itáliában, de Európa más országaiban is (például Észak-Franciaországban és Flandriában különösen) jellemző szokás, sőt morális kötelezettség volt a klán tagjait ért súlyos sérelmek (főleg gyilkosság vagy súlyos sebesülés) esetén a vérbosszú (vendetta). Ezek időnként szinte végeláthatatlan magánháborúkhöz vezettek a nemzetségek között, sokszor szabályszerű ütközeteket vívtak egy-egy város utcáin, akár éveken keresztül. Mivel bűnelkövetés esetén az egész klán felelt a bűnért, előfordult, hogy a klán más tagjain álltak bosszút a sértettért, sőt volt, hogy bérgyilkost fogadtak fel. Firenzében egy alkalommal 28(!) év után állt bosszút a Vellati klán a Mamellieken, amit talán az is magyaráz, hogy a bűnelkövetőt a saját nemzetsége céltudatosan védte a vendettával szemben. Corso gyilkosai azonban nem sokkáig élvezhették győzelmük diadalát, először Rosso della Tosa halt meg, bár ezt nem tekinthetjük vérbosszúnak, ugyanis Rosso egy a lábai között átszaladó kutya áldozata lett: egyszerűen elbotlott benne, és eltörte a térdét. Mivel már 75 év körül járt, az orvosok segítsége ellenére sem tudta kiheverni a balesetet, és néhány napon belül elhunyt. Betto Brunelleschivel viszont már valódi vérbosszú végzett 1311-ben, amikor otthonában sakkozás közben két Donati fiatal megtámadta és több sebet ejtett rajta, amelyek következtében pár napon belül meghalt. Pazzino dei Pazzit pedig a következő évben a Cavalcantiak (akiknek egy rokonát Pazzino lefejeztette, és akik egyébként a Donatiak ellenfelei voltak) kilesték egy vadászat közben az Arno egyik völgyében, és először átszúrták a derekát, majd amikor a vízbe esett, akkor elvágták az ereit. A Corso halálát okozó ellenfelei közül egyedül Geri Spinit kerülte el a bosszú, de ennek valószínűleg az volt az oka, hogy ő nem követelte régi barátja halálát, sőt talán az utolsó nap harcaiban sem vett részt (Dino Compagni szerint azonban élete utolsó éveiben igen óvatosan és körültekintően járkált Firenze utcáin, miután a száműzött Donatiakat és Bordoniakat visszaengedték a városba!).

A kortárs történetíró, Giovanni Villani leírása szerint Corso Donati nagyon okos, bátor, sőt vakmerő, jó szónoki tehetséggel megáldott, szép külsejű, daliás termetű lovag volt, de ugyanakkor nagyravágyó is, aki mindenáron az egyeduralomra (signoria) tört. Hasonlóan jellemzi őt egy másik kortárs történetíró és közzsereplő, Dino Compagni is, aki egyenesen a római összeesküvőhöz, Catilinához hasonlítja Corsót. A Firenze történetéről szóló művében

Machiavelli a város történetének legnagyobb emberei közé sorolta Corsót, de ő is kiemelte, hogy a lovag nyugtalan természete, szenvedélyessége és hatalomvágya sok megpróbáltatást okozott szülővárosának, és persze neki magának is, és végül ez okozta a vesztét. Egy dolog azonban Corso jellembeli tulajdonságainak leírása, és az abból következő egyéni sorsa (Habent sua fata libelli), másik és fontosabb kérdés ennél, hogy az általa képviselt politikai koncepció mennyire volt megalapozott és indokolt a korabeli Itáliában és Firenzében!

Corso Donati azon törekvése, hogy Firenzében a hatalmat a születési-katonai nemesiség tartsa kézben, és ennek formájaként az egyeduralmat vezessék be (amelyet persze ő maga gyakorolna), teljesen megalapozott volt, és megfelelt a korszak (sőt a következő évszázadok!) itáliai és európai tendenciáinak. Már korábban többször utaltunk rá, hogy a középkori városokat alapjában véve a nemesi nemzetségek, klánok uralták és osztották fel részben területiális alapon (kerületek, utcák, terek, stb.), részben a betöltött tisztségek szerint. Hatalmuk elsősorban a földbirtokon alapult, de kereskedelmi kiváltságokat is szereztek, életvitelüket a lovagi normákhoz igazították. De ez az elit többnyire nyitott volt arra, hogy befogadja a nagypolgári, vagyonos vállalkozói csoport tagjait is (popolo grasso), és vegyes házasságokat kössenek. Max Weber Velence példáját hozza fel arra, hogyan osztották fel a várost és annak pénzszerzési lehetőségeit a nagybirtokos (és nagykereskedő!) nemesi klánok, akik éppen az általunk tárgyalt időszakban (1297-1315 között) állították össze az „Aranykönyvet”, amely a városi hatalmat gyakorló családokat regisztrálta, és a klérus mellett a nemesi-nagykereskedő klánok voltak a dózse (herceg, fejedelem) megválasztásának fő meghatározói! A grandi és a popolo grasso között jelentős személyi és családi összefonódások voltak Firenzében is, de ezen eliten belül hatalmi harcok is voltak, amelyek során a magnati csoportja sokszor a köznéppel (popolo minuto) szövetekezett a nagypolgárság ellen (Corso „populizmusa” is ennek példája volt!). Egy nemesi klán azonban sokszor a nélkül is kézben tudta tartani a város vezetését, hogy annak feje akár csak egyetlen tisztséget is betöltött volna! Firenzében ennek klaszrikus korszaka a XV. században érkezik majd el, Cosimo de Medici fellépésével.

A XIII. századi itáliai signoriát Weber az ókori görög poliszok türanniszával azonosítja, tehát a „zsarnokság” középkori megjelenésének tekinti, amely e század közepén kezdett elterjedni főleg Észak-Itáliában, Piacenza, Párma, Lodi, Milánó, Verona és Mantua városokban. A milánói Visconti és a mantuai Este családok voltak e hatalomra jutott klánok közül e legismertebbek, s hatalmuk egy időre örökletessé is vált. Az egyeduralom kialakulásának persze sokféle módja volt, így például a klánok és a különféle érdekcsoportok harcaiba belefáradó, békét akaró polgárok rábízhatták a hatalmat egy podestára, egy népkapitányra, egy császári kormányzóra, egy nemesre vagy egy gazdag kereskedőre. Mivel a signoriának nem volt vallási, dinasztikus vagy tradicionális legitimitációja, előbb-utóbb a császártól vagy a pápától kellett a hatalom birtokosának megerősítést, felhatalmazást szereznie. Így volt ez később is, például a XV. században Milánóban a Viscontiak után fegyveres erővel hatalomra kerülő Francesco Sforza esetében is. Joggal feltételezhető, hogy Corso Donati, a fekete guelfek vezére, aki sokszor töltött be tisztségeket éppen a közép- és észak-itáliai városállamokban, VIII. Bonifác pápa támogatásában bízhatott a saját törekvése megvalósításában. Persze felmerül a kérdés, hogy miért nem sikerült a terve, és mi vezetett az egyéni tragédiájához és halálához? Kétségtelen, hogy magatartásában rendkívüli gátlástalanság jellemezte őt, de nem ez volt a döntő tényező! Corso egyszerűen nem tudta (vagy nem akarta) megérteni, hogy ami

Észak-Itália sok városában megvalósult és tipikus jelenség volt, azt a XIII-XIV. századi Firenze erőviszonyai következtében nem lehet realizálni, ehhez túl nagy volt a városi polgárság ereje, és persze a vetélytárs nemesek ellenállása is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Cronica fiorentina compilata nel secolo XIII, in *Testi fiorentini del Dugento e dei primi del Trecento*, A Schiaffini, Ed. Firenze, Sansoni, 1954, pp. 82-150.

Dante Alighieri Összes Művei (DAÖM), T. Kardos, Ed. Budapest, Helikon, 1965.

Dino Compagni Krónikája korának eseményeiről, A. Kiss, Ed. and Transl. Bucuresti, Kriterion, 1989.

Giovanni Villani, *Istorie Fiorentine Fino all'anno 1348, Vol. I-VII*, Milano, Soc. Tip. de Classici Italiani, 1802-1803. Vols. III-IV. 1802.

Giovanni Villani, *Cronica. Con le continuazioni di Matteo e Filippo*, G. Aquilecchia, Ed. Torino, Einaudi, 1979.

[1] P. Antonetti, *La vita quotidiana a Firenze ai tempi di Dante*, Milano, Rizzoli, 1992.

[2] W. Bowsky, *Henry VII in Italy*, Lincoln, Nebraska, University of Nebraska Press, 1960.

[3] R. Davidsohn, *Geschichte von Florenz, Zweiter Band: Guelfen und Ghibellinen. Zweiter Theil: Die Guelfenherrschaft und der Sieg des Volkes, Vol. II/2*. Berlin, Mittler und Sohn, 1901.

[4] R. Davidsohn, *Geschichte von Florenz. Die letzten Kämpfe gegen die Reichsgewalt, Dritter Band, Vol. III*, Osnabrück, Biblio Verlag, 1969.

[5] I. Del Lungo, Ed., *Dino Compagni e la sua Cronica*, Firenze, Successori Le Monnier, Vols. I-III, 1879-1887. Vol. I/2. 1880., Vol. II. 1879.

[6] *Dizionario Biografico degli Italiani, Vol. 41*. 1992, pp. 18-24. /S. Raveggi, Donati, Corso/

[7] *Enciclopedia dantesca, Vol. II*. 1970, pp. 558-560. /E. Sestan, Donati, Corso/

[8] J. Favier, *Philippe le Bel*, Paris, Fayard, 1998. /édition revue, 1978/

[9] J. Heers, *Le Clan familial au Moyen Âge*, Paris, P.U.F., 1993(1974).

[10] G. Holmes „Dante and the Popes” in *The World of Dante*, C. Grayson, Ed. Oxford, Clarendon, 1980, pp. 18-43.

[11] *Niccolò Machiavelli Művei, Vols. I-II.*, Budapest, Európa, 1978. Vol. II./Firenze története, ford. Iványi Norbert, pp. 5-410/

[12] H. L. Oerter, *The Florence of Corso Donati*, University of Colorado, Ph. D., 1965. /University Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan/

[13] H. L. Oerter, „Campaldino, 1289”, *Speculum*, vol. 43. 1968. n. 3. pp. 429-450.

[14] M. Scardigli, *Le battaglie dei cavalieri. L'arte della guerra nell'Italia medievale*, Milano, Mondadori, 2012.

[15] E. Sestan, *Italia medievale*, Napoli, 1968.

[16] B. Stahl, *Adel und Volk im Florentiner Dugento*, Köln-Graz, Böhlau Verlag, 1965.

[17] M. Weber, *Állam, politika, tudomány*, Budapest, KJK, 1970.